

УДК 330.101:339.137.2

Романова Т. В.

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ ЕКОНОМІКИ ЯК ЧИННИК ЗРОСТАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Досліджено актуальну проблему пошуку напрямів структурної перебудови вітчизняної економіки в умовах інтеграційних процесів. Розглянуто стан структури економіки та рівня конкурентоспроможності України на світовому ринку в сучасних умовах. Обґрунтовано напрями модернізації структури економіки, які забезпечать підвищення її конкурентних позицій.

Ключові слова: структура економіки, структурна політика, інновації, оптимізація, конкурентоспроможність, інтеграційні процеси.

Постановка проблеми. Розвиток національного господарства в сучасних умовах неможливий без посилення інтеграційних процесів. Світовий поділ праці зумовлює необхідність виділення пріоритетних секторів економіки для забезпечення конкурентоспроможності на відповідних сегментах глобального ринку. Оптимізація структури економіки здатна активізувати процеси підвищення ефективності функціонування національної економічної системи. Механізм саморегуляції ринку не може в повному обсязі забезпечити подолання ринкових провалів, а також створювати умови для стимулювання розвитку пріоритетних секторів економіки та інноваційних типів економічної діяльності. Раціональна структурна політика повинна ефективно доповнювати дію ринкових механізмів та створювати оптимальну структуру національної економіки, що підвищить конкурентоспроможність держави на світовому ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі структурної модернізації національної економіки та формуванню ефективної структурної політики присвячено дослідження відомих вітчизняних учених, зокрема, О. Амоші, Ю. Бажала, С. Білої, А. Гальчинського, В. Геєця, О. Горняк, Л. Гриневич, О. Дація, С. Єрохіна, І. Лукінова, Ю. Пилипенко, Л. Федулової, М. Хвесика, В. Федоренка, М. Чумаченко, А. Чухно, Л. Шаблістої та ін.

Мета статті полягає у дослідженні напрямів оптимізації структури вітчизняної економіки, які забезпечать підвищення конкурентних позицій держави на світовому ринку в умовах інтеграційних перетворень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні перетворення у світовій економіці формують виклики, спроможність реагування на які фактично визначатиме для економіки України перспективи паритетної інтеграції до світового господарства та реалізації стратегічних національних інтересів у процесі поглиблення економічного співробітництва з ЄС.

Глобалізація, як відомо, веде до посилення конкурентної боротьби на світовому ринку. При цьому вирішальними порівняльними перевагами стають не наявність природних ресурсів і дешевої робочої сили, сприятливе географічне положення тощо, а технологічний відрив від конкурентів, тобто здатність експорторієнтованих галузей даної країни створювати нові технології та продукти [1, с. 15].

Існуюча структурна розбалансованість економіки негативно впливає на потенційні можливості подальшого економічного зростання та покращання конкурентоспроможності у довгостроковому періоді. Водночас сучасна глобальна еконо-

міка формує виклики, спроможність реагування на які фактично визначатиме для економіки України перспективи паритетної інтеграції до світового господарства та реалізації стратегічних національних інтересів [2, с. 104].

Необхідність досягнення позитивного впливу структурних чинників національної економіки на її конкурентоспроможність ставить перед структурною політикою держави потребу вирішення в коротко- та середньостроковому періодах комплексу завдань, серед яких головними є такі:

1) підвищення інноваційної активності та випереджаючий розвиток високотехнологічного сектору економіки;

2) стимулювання процесів реструктуризації та реформування підприємств, підвищення їхньої ефективності, у тому числі через розвиток ринку консалтингових послуг, сприяння процесам інтеграції і освіти великих ефективних і конкурентоспроможних компаній при всебічному сприянні розвитку малого та середнього бізнесу;

3) стимулювання заходів щодо подолання ресурсовитратного характеру виробництва;

4) трансформація економічної та інвестиційної політики в напрямі створення привабливих умов для виробництв завершальних стадій технологічного циклу;

5) упровадження механізмів стимулювання та підтримки високотехнологічного експорту [3, с. 249].

Практика свідчить про те, що позитивними наслідками активної структурної політики є сприяння випереджальному розвитку виробництва й експорту готової продукції, високих технологій, створення сприятливих умов для впровадження досягнень НТП, урятування кризових галузей національної економіки, що, з одного боку, призводить до послаблення гостроти соціальних проблем, а з іншого – не сприяє підвищенню ефективності «проблемних» галузей [4, с. 178].

Вступ України до ЄС відкриває їй доступ до цілої низки недоступних раніше інструментів і засобів стимулювання економічних процесів, таких як структурні фонди ЄС, Фонд згуртування, Європейський механізм фінансової стабілізації, Механізм підтримки платіжного балансу та ін.

Структурні перетворення в економіці України відбувалися у попередні роки за відсутності єдиної стратегії структурної трансформації, під впливом орієнтації сировинних та низькотехнологічних галузей на зовнішній попит, що призвело до інтенсивної експлуатації ресурсних переваг економіки України [5].

Приєднання України до Економічного і монетарного союзу вимагає жорсткої фінансової, макрофінансової і макроекономічної дисципліни, чітко скоординованих з іншими державами-чле-

нами дій і, врешті, суттєвої втрати суверенітету за рядом позицій у монетарній та інших сферах економіки. Однак досягнення цього рівня європейської інтеграції відкриває доступ до новоствореного Європейського фонду фінансової стабільності та інших механізмів антикризової солідарності; надає можливість ініціювати запровадження нових і спеціальних інструментів [6, с. 90].

Саме тому розробка структурної політики України має враховувати вияви глобалізації та сучасні тенденції до структурної переорієнтації країн ЄС, насамперед виконання умов «Доступного партнерства» (Accession Partnership – AP). Згідно з положенням цього документа, підлягає узгодженню структурна політика в таких сферах діяльності: телекомунікації та інформаційні технології; вільний рух товарів; митні союзи; конкурентна політика; транспортна політика; енергетика; вільний рух капіталу; вільний рух послуг. У положеннях AP головна увага звертається на показники так званої «реальної конвергенції», пов'язані з виміром ВВП та його структурою. Комплексний аналіз стану економіки країни – претендента до вступу в ЄС ставить за мету довести її здатність протистояти тиску з боку сильного конкурентного ринку, впевнено почуватись у загальноєвропейському просторі й не поступитися своїм місцем у міжнародному поділі праці [7].

Структурну модернізацію української економіки необхідно негайно розпочинати в промисловості, де структурні пропорції не тільки не поліпшилися, а й як раніше, перебувають у стані деградації. Без структурно-технологічних змін, освоєння інновацій неможливо розраховувати на успішну реалізацію довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку України [8, с. 26].

У період до середини XXI ст. у світовій економіці відбудуться значні технологічні зрушення, основними напрямками яких є:

- нанотехнології та інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ-технології). Нанотехнології – один із базисних напрямів Шостого технологічного укладу, на основі яких розвиватимуться фотоніка та оптико-інформатика, нові покоління високопродуктивних і мініатюрних комп'ютерів, великих інтегральних схем та ін.;

- ІКТ-технології отримають подальший розвиток у таких напрямках: використання багатомовного Інтернету з автоматизованими перекладачами, національні та глобальні інформаційні системи у сфері екології, медицини, освіти;

- біотехнології та охорона здоров'я – освоєння досягнень генної інженерії дозволить здійснити технологічний переворот у виробництві високо-

ефективних лікарських препаратів, біологічних засобів боротьби із шкідниками рослин і тварин, подолання й усунення забруднення навколишнього середовища;

- енергетична революція, перехід до відтворювальних джерел енергії;

- нові покоління матеріалів – продовження тенденції заміни металів та інших конструкційних матеріалів композиційними матеріалами, керамікою, пластмасами. Отримують розповсюдження наукомісткі інтелектуальні композиції;

- екологічно чистий транспорт та аерокосмічні технології – мова йде про електромобілі та автомобілі з водневим двигуном, системи тросового транспорту, екраноплани, нові покоління екологічно чистих двигунів, навігаційні системи регулювання транспортного руху, що скоротить небезпеку аварій;

- екологізація технологічного прогресу;
- військово-технічна революція – створення нових поколінь високоточної зброї і засобів її доставки, технічні засоби боротьби проти тероризму і підтримки правопорядку, технології подвійного призначення [9, с. 13].

Провідною організацією з ранжування країн за рівнем конкурентоспроможності, а саме Всесвітнім економічним форумом (World Economic Forum) щорічно складається Індекс глобальної конкурентоспроможності держав світу. Він складається з 113 змінних, які об'єднані в 12 контрольних показників національної конкурентоспроможності.

Оцінка конкурентоспроможності держав заснована на комбінації показників базових вимог, підсилювачів ефективності, інновацій та розвитку, спрямована на розширення міжнародної співпраці, реалізацію національних інтересів задля економічної безпеки та високих стандартів життя населення [10, с. 212].

За даними останнього звіту Всесвітнього економічного форуму про глобальну конкурентоспроможність, у 2015–2016 рр. Україна серед 140 країн посіла 79-е місце і втратила три позиції в порівнянні з попереднім періодом. Провідні позиції займають Швейцарія, Сінгапур, США, Фінляндія та Німеччина (табл. 1), Україна знаходиться між Гватемалою та Таджикистаном.

Динаміка місця України в Індексі глобальної конкурентоспроможності країн світу за період 2010–2016 рр. представлена на рис. 1.

За останній рік найбільше позицій Україна втратила за складовими макроекономічного середовища (мінус 29 позицій, 134-е місце зі 140 країн) та

Таблиця 1
Індекс глобальної конкурентоспроможності країн світу в 2012–2016 рр. [11–14]

Країна	2012–2013 рр.		2013–2014 рр.		2014–2015 рр.		2015–2016 рр.	
	Місце	Значення індексу	Місце	Значення індексу	Місце	Значення індексу	Місце	Значення індексу
Швейцарія	1	5,72	1	5,67	1	5,7	1	5,76
Сінгапур	2	5,67	2	5,61	2	5,65	2	5,68
Фінляндія	3	5,55	3	5,54	4	5,50	8	5,45
Німеччина	6	5,48	4	5,51	5	5,49	4	5,53
США	7	5,47	5	5,48	3	5,54	3	5,61
Швеція	4	5,53	6	5,48	10	5,41	9	5,43
Нідерланди	5	5,50	8	5,42	8	5,45	5	5,50
Польща	41	4,46	42	4,46	43	4,48	41	4,49
Російська Федерація	67	4,20	64	4,25	53	4,37	45	4,44
Україна	73	4,14	84	4,05	76	4,14	79	4,03

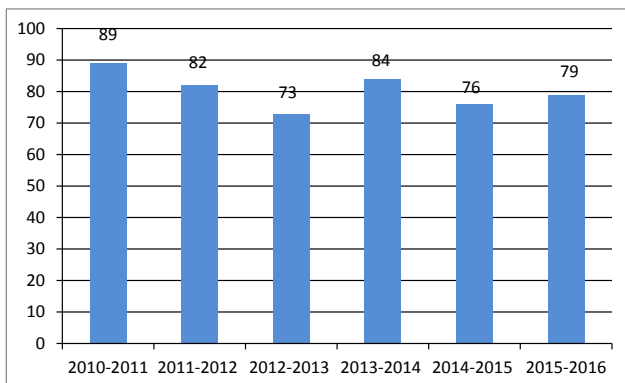

Рис. 1. Місце України серед країн світу за даними Всесвітнього економічного форуму про глобальну конкурентоспроможність за 2010–2016 рр.

рівнем розвитку фінансового ринку (мінус 14 позицій, 121-е місце). Погіршилися оцінки складової «охорона здоров'я та початкова освіта» (мінус 2 позиції). За складовою ефективності ринку товарів Україна значно відстає за показником ефективності антимонопольної політики (136-е місце) та впливом оподаткування на бажання інвестувати (129-е місце). Також низькі оцінки за показниками, що стосуються прямих іноземних інвестицій: частка іноземної власності (126-е місце) та вплив регулювання на ПІІ (122-е місце).

За результатами 2015 р. Україна має декілька конкурентних переваг за інноваціями. Україна посіла 29-е місце у рейтингу за наявністю наукових та інженерних кадрів, 43-тє – за якістю науково-дослідних закладів та 50-е – за кількістю патентів на винаходи. Очевидно, що інновації є потенціалом для зростання економіки. Задля цього необхідні зусилля держави та бізнесу: збільшити державні закупівлі високотехнологічної продукції (наразі Україна знаходиться на 98-му місці) та вдосконалити співпрацю університетів і бізнесу у науці та інноваціях (74-е місце).

В українській економіці є сектори та галузі, потенційно конкурентоспроможні як на внутрішньому, так і на світових ринках. Реалізації конкурентних переваг цих секторів (наявність ненавантажених технологічно ефективних потужностей, кваліфікованих кадрів, науково-технічних заділів тощо) перешкоджають як недосконалість і нерозвиненість ринкових механізмів та інститутів, так і стартові умови в цих секторах, несприятливі для експансії виробництва, модернізації виробничої бази та підвищення ефективності.

Основним напрямом структурної політики держави є підвищення конкурентних переваг економіки країни через досягнення чотирьох взаємопов'язаних цілей:

1. Сприяння підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних виробників товарів і послуг на внутрішньому та світовому ринках і забезпечення структурного маневру в бік підвищення частки галузей, які виробляють продукцію з високим ступенем переробки, і галузей сфери послуг.

2. Виправлення накопичених структурних деформацій – реструктуризація збиткового сек-

тору економіки, який штучно підтримується системою бюджетних субсидій.

3. Завершення трансформації існуючих мало-ефективних інститутів економіки «перехідного типу» (структури державної власності, товарних і фінансових ринків, інноваційних механізмів, системи державного регулювання та ін.) в інститути, які відповідають вимогам сучасної ринкової економіки.

4. Прискорений розвиток і перебудова економічної системи, підприємств і ринків у процесі загальносвітової економічної трансформації, що проходить на базі нових інформаційних технологій, посилення глобальних і регіональних інтеграційних процесів [3, с. 238].

Проте в сучасних умовах є деякі стримуючі чинники впровадження цих напрямів у розвиток економіки держави [4, с. 179]:

- низький рівень інтеграції вітчизняної економіки у світову економічну систему, що визначається не тільки низькою конкурентоспроможністю, а й інституційними чинниками: недостатньо активною участю України в діяльності міжнародних економічних організацій тощо;

- недостатній розвиток інфраструктури: автошляхів, телекомунікацій тощо;

- нерозвиненість інфраструктури, що забезпечує комерціалізацію та освоєння інновацій;

- недостатня гнучкість ринку праці, пов'язана з бар'єрами на шляху міжрегіональної міграції робочої сили та недоліками системи професійної освіти та перекваліфікації.

Отже, у сучасних умовах інтеграційних процесів перед Україною особливо гостро стає питання обмеженості економічних ресурсів, подолання соціально-економічної кризи, відновлення економічного зростання. Тому одним із найважливіших питань розвитку національної економіки є формування і реалізація такої структурної політики держави, яка була б направлена на створення оптимального співвідношення різних елементів економічної системи та забезпечила б модернізацію національного господарства.

Висновки. Таким чином, проблема підвищення конкурентоспроможності національної економіки може бути зрозумілою як завдання превентивної адаптації: розвиток і зростання національної економіки через установлення пріоритетів повинні бути зорієнтовані на безперервну модернізацію, націлену на забезпечення здатності пристосовуватися до змін і нових викликів, які постають у міжнародному і глобальному просторах [15]. Головним завданням структурної політики є формування ефективної структури економіки з перевалюванням високотехнологічного та інноваційного сектору. Ефективна структура економіки здатна забезпечити швидкий рівень реагування на зміни функціонування глобального ринку, а також інтервальні кризові явища об'єктивного характеру.

Дослідження в області вдосконалення структурної політики, а також оптимізації структури національної економіки є джерелом формування раціональних підходів до державного регулювання економічної системи.

Список літератури:

1. Касабова І. Структурна політика в Україні: шляхи вдосконалення та напрями подальших зрушень / І. Касабова // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 3(81). – С. 15–22.
2. Покришка Д. Структурні чинники забезпечення конкурентоспроможності економіки України / Д. Покришка // Стратегічні пріоритети. – 2006. – № 1. – С. 102–110.

3. Мельник О.С. Основні напрями структурної політики України в контексті забезпечення її конкурентоспроможності / О.С. Мельник // Управління економікою: теорія та практика. – 2011. – № 2011. – С. 236–250.
4. Попадинець Н.М. Стратегічні цілі державної структурної політики України / Н.М. Попадинець // Регіональна економіка. – 2014. – № 1(71). – С. 175–183.
5. Аналітична записка «Щодо основних засад структурно-інноваційної політики України» Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Monitor14/01.htm>.
6. Бояр А. Антикризова політика Європейського Союзу в період 2008–2010 рр.: висновки для України / А. Бояр // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2011. – № 1. – С. 77–92.
7. Біла С.О. Структурна політика в системі державного регулювання економіки в умовах суспільної трансформації : автореф. дис. ... д. е. н. : спец. 25.00.05 «Галузеве управління» / С.О. Біла. – Київ, 2002. – 42 с.
8. Фукс Є. Структурна модернізація національної економіки як умова підвищення її конкурентоспроможності / Є. Фукс // Формування ринкової економіки. – 2010. – № 23. – С. 24–34.
9. Горняк О.В. Структурна політика України в умовах глобалізації світового господарства / О.В. Горняк, Ю.І. Пилипенко // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2014. – № 3. – С. 9–16.
10. Україна в міжнародних рейтингах конкурентоспроможності / О.О. Шевченко, О.В. Левківська // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2013. – № 4. – С. 211–213.
11. The Global Competitiveness Report 2012–2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf.
12. The Global Competitiveness Report 2013–2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf.
13. The Global Competitiveness Report 2014–2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf.
14. The Global Competitiveness Report 2015–2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf.
15. Melnikas B. The National Economy and Its Efficiency: Specialization, Economic «Oases» and Regional Clusterization // Ekonomika. – 2004. – № 66. – P. 1–20.

Романова Т. В.

Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка

ОПТИМИЗАЦИЯ СТРУКТУРЫ ЭКОНОМИКИ КАК ФАКТОР РОСТА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ГОСУДАРСТВА В УСЛОВИЯХ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

Резюме

Исследована актуальная проблема поиска направлений структурной перестройки отечественной экономики в условиях интеграционных процессов. Рассмотрено состояние структуры экономики и уровня конкурентоспособности Украины на мировом рынке в современных условиях. Обоснованы направления модернизации структуры экономики, которые обеспечат повышение ее конкурентных позиций.

Ключевые слова: структура экономики, структурная политика, инновации, оптимизация, конкурентоспособность, интеграционные процессы.

Romanova T. V.

Poltava National Technical Yuriy Kondratiuk University

OPTIMIZATION OF ECONOMY STRUCTURE AS FACTOR OF COMPETITIVENESS GROWTH OF THE STATE IN CONDITIONS OF INTEGRATION PROCESSES

Summary

The problem of finding directions in structural reconstruction of the national economy in the integration processes is investigated. The state of economic structure and Ukrainian competitiveness on the world market in modern conditions is considered. The directions of economy modernization, which will improve its competitive position, are analyzed.

Keywords: structure of economy, structural policy, innovation, optimization, competitiveness, integration processes.